

BRIELSE MARE

JAARGANG 19 - NUMMER 2 - OKTOBER 2009

*Mededelingen en historische bijdragen van de
Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel*

COLOFON

De Brielse Mare is een tijdschrift dat twee keer per jaar wordt uitgegeven door de Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel.

Dit tijdschrift wordt automatisch aan de leden van de vereniging toegestuurd. Losse nummers zijn te bestellen via het secretariaat van de vereniging en te koop bij het Historisch Museum Den Briel, in het Streekarchief en bij de plaatselijke boekhandel.

ISSN:0927-8478 Prijs per nummer: € 2,-

Correspondentieadres van de vereniging:
Secretariaat “Ver. Vrienden v/h HMDB”

Fré Eggens

Jan Matthijssenlaan 10, 3232 ED BRIELLE

Tel.: 0181-415620. E-mail fteggens@wanadoo.nl

Postrekening Vereniging Vrienden van het Historisch Museum
Den Briel: 208792

Persoonlijk lidmaatschap € 10,- per jaar.

Familielidmaatschap € 15,- per jaar.

Aanmelding bij het secretariaat of d.m.v. het formulier op de website van de ‘Vrienden’: www.vriendenmuseumdenbriel.nl

Secretariaat Brielse Mare-redactie:

Fré Eggens

Jan Matthijssenlaan 10, 3232 ED BRIELLE

Tel.: 0181-415620. E-mail fteggens@wanadoo.nl

Het eerstvolgende nummer verschijnt in april 2010.

Kopij uiterlijk 1 januari bij het redactiesecretariaat.

Redactie:

W. Delwel (hoofdredacteur), F. Keller en K.J. Schipper.

Omslagillustratie: J.H. van Mastenbroek, De vaart te Zwartewaal, 1907
doek, 84,5 x 131 cm; Dordrecht, Dordrechts Museum, collectie van
Bilderbeek-Lamaison

Druk: Duodecimo, Voorstraat 157, 3231 BH Brielle

BRIELSE MARE

*Mededelingen en historische bijdragen van de Vereniging
Vrienden van het Historisch Museum Den Briel*

duodecimo

drukwerk
printwerk
websites
beurspresentaties

Voorstraat 157 3231 BH Brielle 06 535 83 283
info@duodecimo.nu

LIJSTENMAKERIJ

AL MEER DAN 50 JAAR

JAN BAZEN

Voorstraat 64

3231 BJ Brielle

Telefoon 0181 412083

ORIGINELE OUDE GRAVURES

WWW.JANBAZEN.NL

Inhoud

Openingstijden en prijzen museum	4
Van de redactie	5
Historische bijdragen:	
- 32 Jaar geschiedbeoefening in Zwartewaal	7
- Johan Been, archivaris van Den Briel	19
- Water en Bruggen in Den Briel	29
- “Gedenkt sy den armen alsoo ook gy eens arm waert”	41
Een Deltacommissie met stijgende verwachtingen	47
Museumnieuws	53
Verenigingsnieuws	58
Uit de streek	60
Auteursinstructies, advertenties en adressen	61

Cadeaubon

Voor:

Goed voor de 'Brielse Mare'.

(met persoonlijk lidmaatschap van de 'Vrienden
van het Historisch Museum Den Briel).

tot eind:

Van:

Berlijn:

Een apart cadeau:

abonnement op de 'Brielse Mare'

Inlichtingen en bestellingen bij de

secretaris: Fré Eggens

tel.: 0181-415620

e-mail: fteggens@wanadoo.nl

Openingstijden en prijzen museum

	1 apr. t/m 31 okt.	1 nov. t/m 31 maart
di-vr	10.00 - 17.00 uur	10.00 - 16.00 uur
za	10.00 - 16.00 uur	10.00 - 16.00 uur
zo	12.00 - 16.00 uur	gesloten

Gesloten op maandagen, oud- en Nieuwjaar, Koninginnedag, 1^e en 2^e Paasdag, 1^e Pinksterdag en 1^e en 2^e Kerstdag. **Wegens verbouwing gesloten van 1 november tot medio december.** Actuele informatie: www.historischmuseumdenbriel.nl

Prijzen:	Kinderen t/m 4 jaar	gratis
	Kinderen 5 t/m 12 jaar	€ 1,-
	Iedereen ouder dan 12 jaar	€ 2,-
	Gezinskaart (gezin met 4 kinderen t/m 12 jaar)	€ 4,50
	Schoolgroepen per leerling	€ 0,50 *)
	Houders CJP	50% korting
	Groepen (meer dan 10 personen)	€ 1,- pp

Gratis toegang voor leden Ver. Vrienden HMDB, MJK, Ver. Rembr., begeleiders schoolgroepen, begeleiders rolstoelgebruikers. Gratis toegang voor iedereen op 1 april, museumweekend en Open Monumentendag.

*) Schoolgroepen kunnen met CKV bonnen betalen, maar er kan geen geld worden teruggegeven.

Adres:

Markt 1, 3231 AH Brielle. Receptie: tel. (0181) 475475; kantoor: (0181) 475477;
fax: (0181) 475476; www.historischmuseumdenbriel.nl
e-mail: info@historischmuseumdenbriel.nl

AANNEMINGSBEDRIJF

L. D. van DIJK BV Sinds 1965

nieuwbouw, verbouw, renovatie en restauratie
metsel- en betonwerken
reiniging en ontstopping van rioleringen
volledige verzorging van vergunning, subsidie-aanvragen en tekening

VOOR INLICHTINGEN/OFFERTE: NOBELSTRAAT 81 - BRIELLE - 0181-415038/416506 - FAX 0181-416457

Van de redactie

Het zal u onmiddellijk opgevallen zijn: de Mare is in kleur en dat heeft een speciale reden. Wij willen u namelijk laten zien hoe mooi ons blad kan zijn in kleurendruk. Helaas moet hier, vanwege de hogere drukkosten, sprake zijn van een eenmalige actie. Voor een Mare die altijd in kleur verschijnt, heeft onze Vereniging meer leden nodig en/of is samenwerking met andere instellingen, zoals de ‘Stichting Streekhistorie Voorne-Putten en Rozenburg’ noodzakelijk. Een begin is er al: zo zal het artikel ‘Water en Bruggen in Den Briel’ ook verschijnen in de Nieuwsbrief van voornoemde Stichting.

Dit nummer van de Mare heeft een bijzonder karakter: Zwartewaal staat, ook letterlijk, voorop. De Historische Werkgroep Zwartewaal heeft zichzelf namelijk per 1 januari 2009 opgeheven wegens gebrek aan bestuursleden. In overleg met het voormalige bestuur van de Historische Werkgroep is dan ook besloten om alle voormalige leden dit nummer van de Mare ter introductie toe te sturen en uit te nodigen lid te worden van de ‘Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel’. Als deze actie succes heeft, zal in de toekomst regelmatig aandacht worden besteed aan de geschiedenis van Zwartewaal. Als voorproefje nemen de laatste bestuursleden van de Werkgroep u mee door de meer dan 30-jarige geschiedenis van de Historische Werkgroep Zwartewaal.

Verder staat deze Mare in het teken van twee ‘jubilea’: het 150ste geboortjaar van Johan Been en het 100-jarig bestaan van de Kippenbrug aan het Maarland.

Als laatste historische bijdrage vindt u een artikel van Jac. Klok met een beschrijving van de armenzorg in Brielle door de eeuwen heen.

Tot slot raden wij u aan de bijdrage van Leen Hordijk aandachtig te lezen, het zal uw nachtrust beslist ten goede komen!

Willem Delwel

De 'Zeilmakerij' aan de haven in Zwartewaal. Op de eerste en tweede verdieping is de collectie historische voorwerpen van de vroegere 'Historische Werkgroep Zwartewaal' ondergebracht. Op de voorgrond links Anton van der Zee, (†), erelid van de Werkgroep en de laatste Zwartewaalse visser.

32 Jaar geschiedbeoefening in Zwartewaal

Wim Hilhorst, Els Schouwenburg en Nico de Vries

Zelfs de beoefening van lokale historie en het verzamelen van het culturele erfgoed wordt eens geschiedenis. Na ruim dertig jaar is de Historische Werkgroep Zwartewaal opgehouden te bestaan en is de collectie deels ondergebracht bij het Historisch Museum Den Briel of – waar het om archiefstukken gaat – overgedragen aan het Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg. De nog actieve leden van de werkgroep werken sinds medio dit jaar als museumvrijwilliger verder aan de inventarisatie en het beheer van de in de loop der jaren opgebouwde, omvangrijke collectie. Een terugblik op een, soms turbulente, 32 jaar oude geschiedenis van een historische vereniging.

Oprichting

Het vooruitzicht van de gemeentelijke herindeling waarbij het vroegere vissersdorp Zwartewaal met de vestingstad Brielle en het agrarische Vierpolders zou opgaan in de nieuwe fusiegemeente Brielle, deed bij enkele Zwartewalers het lokale historisch besef aanwakkeren. De vrees dat het eigene van het amper 2000 zielen tellende dorp met de nieuwe gemeentegrenzen zou vervagen, bracht de heer J. van der Wel er toe om in het voorjaar van 1977 de basis te leggen voor de Historische Werkgroep Zwartewaal. In het najaar had hij tien geïnteresseerden om zich heen verzameld en de steun verkregen van het toenmalige gemeentebestuur die de vereniging-in-oprichting een startsubsidie toebedeelde van 110 gulden.

De amateurhistorici pakten de oprichting van de vereniging met voortvarendheid aan. De toenmalige gemeentesecretaris en ‘lid van de groep van elf’, de heer A. van der Vlucht, zorgde nog diezelfde septembermaand voor de conceptstatuten en er werd een voorlopig bestuur

samengesteld, waarvan Van der Wel voorzitter werd, P. Voogt secretaris en F. van Kleef penningmeester. De contributie werd alvast vastgesteld op 12 gulden per jaar, maar van actieve ledenwerving werd vooralsnog afgezien 'totdat er wat meer ontwikkelingen waren van de werkgroepen'.

Op 11 mei 1978 passeerden de statuten bij de Heenvlietse notaris L. de Boer, die voor zijn werkzaamheden geen kosten in rekening bracht. 'Besloten wordt', melden de handgeschreven notulen van 22 mei, 'hem [de notaris] een bedankbriefje te sturen met een flesje wijn van ± f 25,-.' De nieuwe vereniging vond onderdak in de vroegere bewaar- en latere kleuterschool van de Hofkesstichting, waar een begin werd gemaakt met het wassen en sorteren van aardewerkscherven, die inmiddels bij verschillende graafwerkzaamheden in het dorp waren gevonden.

In de tussentijd lagen ook de contouren van een eerste werkplan op tafel die een verdere uitwerking waren van de doelstellingen van de Werkgroep: de beoefening van de plaatselijke geschiedenis en de belangstelling daarvoor te bevorderen. Voor de beoefening van de geschiedenis ging de gedachte uit naar individuele of groepjes leden die een specifiek thema zouden adopteren. Als mogelijke onderwerpen werden genoemd de geschiedenis van de bodem, bouwkundige geschiedenis, visserij, landbouw en andere bronnen van bestaan, verenigingsleven, kerkelijk leven, bestuurlijke geschiedenis, de Hofkesstichting, onderwijs en mensen en hun verhalen. Om de belangstelling voor de plaatselijke historie onder de Zwartewalers te bevorderen, werd gedacht aan tentoonstellingen, lezingen en publicaties 'van hetgeen uit de onderzoeken was voort gekomen'.

De eerste activiteiten

Aan de vooravond van de gemeentelijke herindeling op 1 januari 1980 vroegen de leden in de voorjaarsvergadering van 1979 het bestuur om

het gemeentebestuur er toe te bewegen “typiese Zwartewaalse gemeenteeigendommen over te doen aan de werkgroep”. Op papier werden daar weinig woorden aan vuil gemaakt, maar verschillende voorwerpen van de plaatselijke overheid verhuisden naar de Werkgroep, waaronder enkele luchtfoto’s, dobbelstenen waarmee de volgorde van de sprekers in de gemeenteraad werd vastgesteld, een handgetekende plankaart uit het midden van de negentiende eeuw voor de renovatie van de haven en de portretten van de ambachtsvrouwen van Zwartewaal, de dames Hofkes.

Ook particulieren schonken de vereniging verschillende voorwerpen uit voornamelijk ‘grootmoeders tijd’, uit de eerste helft van de twintigste eeuw dus. Een zogenoemde ‘kakstoel’ bijvoorbeeld, serviesgoed, geëmailleerde emmers, kleding etc. De Hofkesstichting droeg even later onder meer een drietal polderkaarten uit de achttiende eeuw en haar zilveren voorzittershamer in bruikleen over aan de Werkgroep. De toegewezen ruimte in de Hofkesschool was al snel te klein om de groeiende collectie te kunnen herbergen. De oplossing werd gevonden in en op de zolder van het gemeentehuis die voor f 16,66 per jaar werd gehuurd en geschikt werd gemaakt als depot.

Door particulieren geschonken objecten uit de collectie van de Historische Werkgroep Zwartewaal.

Met de gemeentelijke herindeling nam de belangstelling voor ‘oud-Zwartewaal’ hand over hand toe. Een professionele film over Zwartewaal – een geschenk van het gemeentebestuur – werd tweemaal in een uitverkochte zaal gedraaid. De foto- en diantentoonstelling in de weken voor de opheffing van de gemeente Zwartewaal die in het ontruimde gemeentehuis werd gehouden, trok \pm 130 bezoekers. ‘Uit reacties bleek dat velen deze tentoonstelling waardeerden’. In het huis-aan-huisblad ‘De Schakel’ verschenen sindsdien met regelmaat oude beelden van Zwartewaal met als doel om reacties van de lezers te kunnen verzamelen.

Stofzuiger die de Zwartewaalse huisvrouw bij de plaatselijke smid kon huren.

De grote belangstelling voor het oude, nostalgische beeldmateriaal bracht enkele leden er toe om uit de dan al rijke fotocollectie van de Werkgroep een fotoboek samen te stellen. In samenwerking met de uitgeverij ‘Europese Bibliotheek’ in Zaltbommel – deze uitgeverij was in die dagen specialist in dit type historische uitgaven – verscheen in mei 1982 het fotoboek ‘Zwartewaal in oude ansichten’. Aan de hand van 76 afbeeldingen werd een wandeling door het vooroorlogse Zwartewaal gemaakt.

In die dagen werd ook een voorzichtig begin gemaakt met de opbouw van een regionaal-

historische bibliotheek. Op voorwaarde dat de lener voor maximaal een maand maar één boek tegelijk naar huis zou nemen, had men de keus uit ‘Vissers van de Noordzee’, ‘Tussen Waterweg en Haringvliet’, ‘Langs de oude Zuid-Hollandse kerken’ of de ‘Archieven van het Waterschap de Holle Mare’.

De opheffing van Zwartewaal als zelfstandige gemeente trof echter één van de activiteiten van de Werkgroep. Het gemeentearchief dat ook buiten de werktijden van de ambtenaren om geraadpleegd kon worden, verhuisde naar het stadsarchief van Brielle, waar als openingstijd alle werkdagen van negen tot vijf uur de regel was. Het onderzoek naar plaatselijke visserij kwam daardoor stil te liggen, al konden de onderzoekers nog wel terecht in het Vlaardingse Visserijmuseum. ‘Het zal van verdere animo afhangen of hiervan in de naaste toekomst resultaten kunnen worden doorgegeven’, vermeldt het jaarverslag over 1979.

Aan het einde van dat jaar telde de Historische Werkgroep Zwartewaal 32 leden, vijf donateurs en een juniordeelnemer. Op de voor- en na-jaarsvergadering werden gastsprekers uitgenodigd. De heer Tetteroo uit Rozenburg vertelde over het ontstaan en de ontwikkeling van het tegenover Zwartewaal gelegen eiland Rozenburg; de heer Van der Graaff uit Rockanje gaf een lezing over hoe een historisch onderzoek op te zetten. En er waren excursies, zoals een bezoek aan Woudrichem.

De Zeilmakerij

De bloeiende vereniging liet in het begin van de jaren tachtig het oog vallen op de vroegere Zeilmakerij, of het Nettenpakhuis zoals het vervallen, maar te restaureren gebouw aan de haven in de volksmond ook wel werd genoemd. In juli 1982 kreeg de Werkgroep te horen dat de vereniging de bovenverdieping en zolder van de geheel opgeknapte Zeilmakerij kon betrekken.

De werkgroep Visserij die onder leiding van het bestuurslid Piet Voogt ondanks de ontoegankelijkheid van het gemeentearchief toch met haar werk was verder gegaan, zag kans om ter gelegenheid van de opening van het nieuwe verenigingsonderkomen een visserijtentoonstelling in te richten. Van het Visserijmuseum in Vlaardingingen werden de nodige voorwerpen geleend en van de heer Kieviet uit Sommelsdijk een model van een vissloep. In augustus 1982 opende de burgemeester van Brielle, de heer C. de Ronde, het nieuwe onderkomen én de tentoonstelling. ‘De belangstelling [voor de expositie] heeft de verwachting ver overtroffen, er waren zelfs bezoekers uit Den Helder, Terneuzen, Scheveningen en IJmuiden geweest’. De visserijtentoonstelling had ruim 700 bezoekers getrokken, van wie er 507 een toegangsbewijs hadden gekocht.

De inrichting van het verenigingslokaal, de wens tot een verenigingsblad en het beheer van de collectie bepaalden in de jaren erna de agenda. In een zijkamer werd een stijlkamer met voorwerpen uit de eigen collectie ingericht; het verenigingsblad zou na de aanschaf van een stencilmachine en een Adler-typemachine onder de naam ‘KaaiPraat’ het levenslicht zien en er werd gekeken hoe de collectie zou kunnen worden geïnventariseerd. Onderwijl groeide de collectie met talrijke schenkingen van dorpsgenoten, waaronder twee oude fietswielen voorzien van zogenaamde anti-plofbanden, twee staartmutsen met zilveren keuvelds en twee scheepsmodellen, een botter en een Zwartewaalse gaffelaar, beide vervaardigd door de heer Anton van der Zee. In die jaren werd ook een begin gemaakt met het knipselarchief, waarin alle krantenartikelen die betrekking hadden op Zwartewaal werden ondergebracht.

In 1985 stond de Historische Werkgroep Zwartewaal voor een nieuwe uitdaging. Het dorp dat in de Tweede Wereldoorlog het nodige verzet tegen de Duitse bezetter had getoond, stond dat jaar uitgebreid stil bij de 40ste herdenkingsdag van de bevrijding. In de Zeilmakerij werd een

Scheepsmodel van de ZW 1, de laatste botter die Zwartewaal als thuishaven had.

5-mei-tentoonstelling gehouden die \pm 600 bezoekers trok, van wie 456 betalende. Het succes van de expositie bracht de heren P. Brobbel, K. Scheijgrond en A. van der Zee er toe om hun ervaringen in de oorlogsjaren aan het papier toe te vertrouwen. In 1991 verscheen het lijvige boekwerk 'Zwartewaal in de Tweede Wereldoorlog'.

In 1988 bij het 10-jarig bestaan van de Historische Werkgroep Zwartewaal werd als onderwerp voor de jubileumexpositie gekozen voor de Zwartewaalse landbouw met naast de landbouw en veeteelt speciale aandacht voor de tuinbouw die na 1900 in het vissersdorp was ontstaan. Rond 1990 deed het lid mevrouw Els Schouwenburg-Bitter onderzoek naar de onderwijsgeschiedenis van Zwartewaal. Dit onderzoek ter gelegenheid van de reünie van de openbare lagere school 't Want mondde in 1991 uit in een expositie en een 84 pagina's tellend boek. In 1990 verzorgde mevrouw Els Schouwenburg namens de Werkgroep een expositie en boek voor de plaatselijke brandweer, die toen haar 200-jarige bestaan vierde.

Impasses en oplossingen

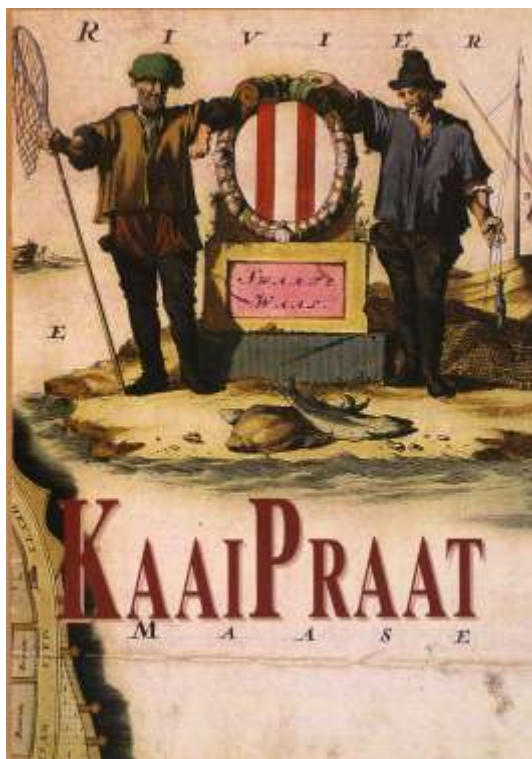
'Secretaris meldt', zo beginnen de notulen van de bestuursvergadering op 22 april 1996, '104 ongeopende poststukken te hebben aangetroffen

uit de periode 1988 – 1996. Veelal betrof het nieuws van andere verenigingen, maar daarnaast ook verzoeken om hulp bij genealogisch onderzoek enz.’ In een brief aan de leden en donateurs zette het nieuwe bestuur uiteen wat er zich in de voorliggende jaren had afgespeeld. ‘De verkiezing van het nieuwe bestuur maakt een eind aan het bestuurlijke vacuüm waarin de Werkgroep zich sinds enige tijd bevond. De functie van secretaris werd de laatste anderhalf jaar feitelijk niet meer uitgeoefend. De bestuursleden Van der Zee en Scheijgrond moesten afhaken in verband met leeftijd en gezondheid. [Herkozen] Voorzitter Schouwenburg stond er daardoor het afgelopen half jaar bestuurlijk in zijn eentje voor’.

Gemakkelijk had voorzitter/penningmeester Schouwenburg het die jaren bepaald niet. Bestuurszetels bleven onbezet, maar bovenal vertoonde de Zeilmakerij mankementen. Regenwater druppelde via de voegen van de buitenmuur naar binnen; de almaar hoger wordende vochtigheid in het depot vormde een directe bedreiging voor de collectie. Daarbij kwam ook een lekkende cv-installatie. Zelfs de gemeentelijke ambtenaar die eenmaal per week langs kwam om het systeem met water bij te vullen kon niet voorkomen dat menig wekelijkse werkavond door de defecte installatie en koude als gevolg daarvan in duigen viel.

In 1996 lukte het de voorzitter het bestuur te completeren. De nieuwe bestuurders konden onmiddellijk aan de bak. Na de bestuurlijke impasse en verwarmingsproblemen in de jaren daarvoor was de animo onder de leden om een actieve bijdrage aan de vereniging te leveren aanzienlijk verminderd. Een van de eerste acties was een stand op de Zwartewaalse Havendagen van 1996. ‘Deze [de stand] moet gemeentebestuur, bevolking van Zwartewaal, bezoekers en leden laten zien dat de werkgroep er nog is en nadrukkelijk de aandacht vestigen op de eigenheid van Zwartewaal.’ Evenals in de oprichtingsperiode werd terug gegrepen op de vertoning van de film over oud-Zwartewaal en werd als noviteit het

‘Zwartewaalse potje’ gelanceerd, een replica van een middeleeuwse drinkbeker die verwees naar de vroegere stenen woontoren die in de dertiende en veertiende eeuw in het vissersdorp had gestaan. Verder

Het verenigingsblad ,KaaiPraat ‘.

werd het verenigingsorgaan ‘KaaiPraat’ ingrijpend vernieuwd en met behulp van sponsors gedrukt bij een professionele drukkerij.

De intensieve inspanningen om de Historische Werkgroep Zwartewaal nieuw leven in te blazen, werden al snel gedwarsboomd door een bezuinigingsronde van de gemeente Brielle. De huursom van de Zeilmakerij was met de jaren van f 8.900 in 1984 opgelopen tot om en nabij f 15.000. Lange tijd verrekende de gemeente de huur met de jaarlijkse subsidie. In 1996 werd die subsidie aan de Werkgroep stopgezet. Toenmalig cultuurwethouder Zuidhoff stelde

dat activiteiten voor volwassenen in principe niet meer in aanmerking kwamen voor een gemeentelijke bijdrage. Bovendien gingen er die dagen geruchten dat de gemeente van plan was de Zeilmakerij te verkopen. Binnen het bestuur liepen de spanningen over het te voeren beleid op. Dat leidde uiteindelijk tot het vertrek in 1997 van voorzitter Schouwenburg.

De secretaris van het allereerste uur, Piet Voogt, nam de voorzittershamer over. Weldra kwam het bestuur na gesprekken met de gemeente en de conservator van het Historisch Museum Den Briel, de heer M. van Hattem, met een eerste aanzet voor een reddingsplan. Daarom zou een formele samenwerking met het Brielse museum een onmisbare schakel zijn. Op voorwaarde dat de Werkgroep als Oudheidkamer de

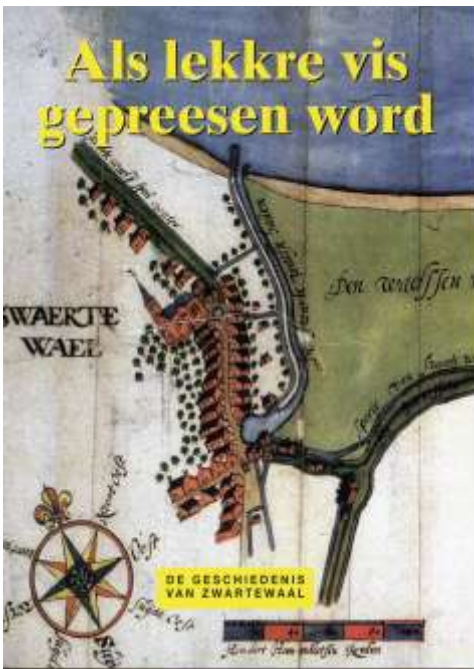
deuren voor alle Zwartewalers zou openen, hervatte de gemeente Brielle de subsidiëring van de huur voor de Zeilmakerij.

Mevrouw Els Schouwenburg-Bitter toont een foto uit de rijke fotocollectie

Exposities en publicaties

In de zomer van 1997 nog trad de Werkgroep met de expositie ‘Kom ’s Kikken’ – een visuele dorpswandeling – weer naar buiten; het jaar daarna met de tentoonstelling ‘Deur de eeuwen heen’, waarbij aan de hand van archeologische vondsten – onder meer de houten deur en andere overblijfselen van de middeleeuwse woontoren – de wordingsgeschiedenis van Zwartewaal uit de doeken werd gedaan. In 1999 volgde de expositie ‘Deur de Maze van het net’, een expositie over de riviervisserij. De Zwartewaalse visserij herleefde letterlijk voor de deur van de Zeilmakerij, tijdens de openluchtmanifestatie Zwartewaalse Visserijdag. In 2000 was vervoer onder de titel ‘Stapvoets door de tijd’ het

thema van de zomertentoonstelling. In dat jaar ook bracht de Werkgroep het boekje 'Een halve eeuw de hoogte in' ter gelegenheid van het jubileum van het plaatselijke steigerbouwbedrijf Spreeuwenberg uit. In 2001 kwamen de bijzondere voorwerpen uit de collectie van de Werkgroep bijeen op de expositie 'Wie schrijft die blijft', een tentoonstelling die in het teken stond van de inventarisatie van de vele honderden en honderden objecten, de meer dan duizend foto's die in de tijd waren verzameld, de tientallen ordners vol krantenknipsels en de uit circa honderd titels bestaande bibliotheek.

Publicatie 'Als lekkere vis gepreessen word'.

Ter gelegenheid van het 25-jarig jubileum van de Historische Werkgroep Zwartewaal kregen alle Zwartewalers in 2003 het beknopte geschiedenisoverzicht 'Als lekkere vis gepreessen word' thuis bezorgd. De jubileum-expositie had het verenigingsleven in Zwartewaal als thema. In 2004 ten slotte was de Werkgroep betrokken bij de tijdelijke expositie over de Zwartewaalse visserij in het Historisch Museum Den Briel.

Na 2005 was het aantal actieve leden dat zich voor de Historische Werkgroep Zwartewaal wenste in te zetten, teruggelopen tot een klein tiental. Opvolgers voor vertrekkende bestuursleden, onder wie voorzitter

N. de Vries, werden ondanks vele pogingen niet gevonden. In 2008 besloot het toenmalige bestuur, dat werd gevormd door mevrouw E. Schouwenburg-Bitter en W.J. Hilhorst, de ruim 100 leden voor te stellen de Historische Werkgroep Zwartewaal op te heffen en de collectie onder te brengen bij het Historisch Museum Den Briel en het Streekarchief Voorne, Putten en Rozenburg.

Bron: Archief Historische Werkgroep Zwartewaal (1977 – 2006)

Over de auteurs

Wim Hilhorst, Els Schouwenburg en Nico de Vries waren de laatste bestuurders van de Historische Werkgroep Zwartewaal.

Johan Been, archivaris van Den Briel
(bij het 150ste geboortjaar van Johannes Hendrik Been)

Jenneke Groeneveld

De naam van Johan Been is voorgoed en met ere aan de geschiedenis van Brielle verbonden. Tijdens zijn leven (1859-1930) was Johan Been er voor Brielle en Brielle was er voor Johan Been. Wie zijn leven kent, weet dat de kernwoorden zijn: onderwijzer, jeugdboekenschrijver, schrijver van historische boeken en artikelen en last but not least archivaris.

Maar liefst ruim 50 jaar heeft Johan Been archiefwerk voor Brielle gedaan, waarvan 35 als officieel archivaris van de stad. De vele publicaties waarin het Briels archief een rol speelt, hebben hem door heel Nederland bekend gemaakt. Wie de archivaris was van Leiden, Maastricht of Groningen? Het was toeval als iemand het wist, maar wie de archivaris van Den Briel was, wist iedereen. In deze bijdrage staat Beens archivarierschap centraal.

Toen Johan Been in maart 1895 tot archivaris van Brielle werd benoemd, zal dat voor niemand als een verrassing gekomen zijn. Immers, al minstens twintig jaar lang, vanaf zijn gymnasiumtijd, was Johan een trouwe bezoeker van het zogenaamde ‘zolderkamertje van dominee-archivaris De Jager’ geweest. Daar, in dat afgeschoten kamertje op de stadhuiszolder, maakte Johan kennis met de eeuwenoude archivalia van de stad Brielle en werd hij in het vak ingewijd. Wat in maart 1895 misschien wél als een verrassing kwam, was het feit dat er door de gemeente Brielle een archivaris werd aangesteld. Dat was niet eerder gebeurd. Het aantal gemeenten met een officiële archivaris was in 1895 nog heel klein. Voor de meeste gemeentearchivarissen was het archivariaat een bijbaan en de functie werd ook nogal eens gezien als een ereambt. Met de benoeming van Been werd weliswaar een precedent geschapen, maar in het notulenboek van de gemeenteraad en in de Brielse kranten werd er weinig aandacht aan geschonken. Zelf zei Johan Been over zijn benoeming: ‘[...] Ik ben eenvoudig aangesteld

door B en W als Gemeente-Archivaris op een jaarwedde van *f* 50,-. Een instructie kreeg ik niet [...].’

Wanneer we de jaarwedde als een soort onkostenvergoeding zien, ontving Been dus geen loon. Over rechten en plichten werd niet gesproken en een Archiefwet waar beide partijen zich aan hadden te houden, was nog niet van kracht. Maar Been beschouwde de aanstelling ook als een eer. Met deze functie genoot hij het vertrouwen van B en W, verwierf hij aanzien en kreeg hij een grote mate van vrijheid voor de invulling van het ambt. Aan prof. R. Fruin schrijft hij hoe hij denkt zijn nieuwe taak te gaan vervullen: ‘[...] in elk geval in de plaatselijke bladen zooveel en zoo vroolijk mogelijk mijn medeburgers nieuwtjes vertellen uit die oude papieren, op dat ze zoo langzamerhand zelf plezier krijgen in al dat oude. Eerst genoeg, dan belangstelling, eindelijk waardering. En daar moet het heen.’

Archivaris van 1895 tot 1930

Het ideaal dat Johan Been voor ogen stond toen hij zijn archivarisambt aanvaardde, was dus volgens zijn eigen uitspraak: ‘Eerst genoeg, dan belangstelling, eindelijk waardering’. Met dit programma richtte hij zich tot zijn medeburgers. Hij wilde zijn stadgenoten wel eens laten zien wat er aan belangwekkends verborgen lag in al die oude paperassen. Een stroom van publicaties volgde, nu eens over bekende Brielse personen, dan weer over Brielles monumenten of gewoonweg een stukje over de dubbele bestrating in de hoofdstraat. Over bekende historische feiten schreef Been alleen als hij er iets aan toe kon voegen. Met zijn didactische instelling probeerde hij zijn lezers van het belang van het archief te overtuigen. Maar nog liever wilde hij dat ze direct bij het archief betrokken raakten. Daarvoor gebruikte hij, misschien wel als eerste, een moderne methode.

Ter voorbereiding op een openluchtspel bij de herdenking van honderd jaar bevrijding van de Fransen (1813-1913) plaatste hij een oproep in de Brielse bladen, met een aantal vragen. De antwoorden daarop bezorgden hem een uniek stuk overgeleverde geschiedenis. Verhalen die van ouders op kinderen waren overgedragen, werden door Been

opgeschreven en verzameld. Zo schiep hij een band met zijn medeburgers en bedreef hij, zonder er ooit van gehoord te hebben, ‘oral history’. Hiermee verrijkte hij het archief en de Briellenaren konden er trots op zijn een bijdrage geleverd te hebben aan de geschiedenis van hun stad.

Met het *genoegen* kwam ook de *belangstelling*. De belangstelling uit Brielle is nog steeds zichtbaar door de plakboeken van de Kalenderblaadjes die Been schreef in een van de twee Brielse kranten in 1897. Deze kalenderblaadjes bevatten kleine wetenswaardigheden uit wel vijf eeuwen Brielse geschiedenis. Een ander blijk van belangstelling kwam van dominee Veltenaar die een dissertatie schreef over *Het kerkelijk leven der Gereformeerden in Den Briel tot 1816*. Hoeveel Been daaraan heeft bijgedragen staat te lezen in het voorwoord van dit proefschrift. Ook Friedrich Graefe, een Duits geleerde, werd geïnspireerd door Johan Been, met name door zijn biografie over Maarten Harpertz Tromp. Dit boek had zoveel indruk op Graefe gemaakt dat hij besloot het leven van Tromp te gaan bestuderen. Ook hij schreef lovende woorden over Beens hulp in het voorwoord van zijn boek *De kapiteinsjaren van Maarten Harpertzoon Tromp* (uit het Duits in het Nederlands vertaald in 1938).

Bestuurlijk kon Been, via zijn archiefkennis, ook invloed uitoefenen. Zo leverde hij voor een proces over de garnalenvisserij het bewijs dat er blijkens het resolutieboek van de gemeente al eeuwenlang Brielse garnalenvissers geweest waren. En toen plotseling het verhaal uit de lucht kwam vallen dat het sluisje van Rochus Meeuwissoon niet bestaan zou hebben, kon Been dat niet op zich laten zitten. Hij vond in de archivalia het bewijs dat het sluisje er in 1572 wel degelijk geweest was. Hij maakte zijn ambt ook voor anderen interessant: een klerk, die als jongmaatje bij Been in de leer was gekomen, bracht het tot gediplomeerd archivaris.

Waardering heeft Been zeker in grote mate ontvangen. Dat bleek voldoende bij de viering van zijn zilveren jubileum in 1920 en zijn zeventigste verjaardag in 1929. Daar had hij over erkenning en belangstelling niet te klagen. Dat gold vooral zijn werk als auteur en historicus. Maar

Archivaris Johan Been aan zijn werktafel.

de stoffelijke waardering voor zijn werk als archivaris door zijn werkgever was uitgesproken mager.

Zoals in het begin van deze bijdrage te lezen staat, werd Johan op een jaarwedde van f 50,- aangesteld. Wat er in de loop der jaren ook veranderde, het salaris werd niet bijgesteld. Ook niet toen Johan Been in 1910 het onderwijs verliet. Weliswaar kreeg hij een pensioen, maar daar stond tegenover dat hij de enige kostwinner was in het gezin Been, dat bestond uit hemzelf en twee ongetrouwde zusters. In 1918 kwam er een drastische verandering in het archiefwezen: er kwam een Archiefwet. Volgens deze wet werd Been benoemd tot archivaris tweede klasse. Het bijbehorende

salaris dat hem nu wettelijk toekwam en dat door de gemeente betaald moest worden, bleef echter uit. Pas na de oorlogsjaren, rond 1920, toen alle Brielse gemeenteambtenaren loonsverhoging kregen en Johan Been het nakijken had, trok hij de stoute schoenen aan en vroeg hij het college van B en W om opheldering. Zijn salaris werd opgetrokken tot f 600,- per jaar. Maar het klerkje dat hij jaar in jaar uit zelf betaalde, bleef voor zijn eigen rekening.

Nieuwe Brielsche Courant, 26 juli 1927, Blz. 3

Klerk Gem. Archief.

GEVRAAGD aan het Gem. Archief van den Briel een

Jongmensch,

niet boven de 17 jaar. Eenige kennis van vreemde talen en van typen strekt tot aanbeveling. Aanmelding vóór 3 Aug. z. s. aan het Archief.

Advertentie 'Jongmensch'.

De archivaris en zijn archief

Was het archief er voor Johan Been, of was Johan Been er ook voor het archief? Is Been een goede archivaris geweest voor het archief dat aan hem was toevertrouwd?

Voor de zorg van de archivalia heeft Been zich levenslang ingezet. Pas in zijn laatste levensjaar werd

verwezenlijkt waar hij een leven lang voor had geijverd: een eigen archiefruimte met een goed klimaat voor het opgeslagen materiaal en een representatieve ruimte om onderzoekers te kunnen ontvangen. De Archiefwet van 1918 had de eisen die aan de archivaris gesteld, werden aangescherpt. Van een archivaris werd verwacht dat hij zich met zijn hoofdwerkzaamheden (ordenen en inventariseren) bezighield. Hoe Been zijn werkzaamheden aanpakte, staat in de archiefverslagen vermeld. In het verslag van 1926 lezen we: ‘De uittreksels uit de zich in het Rijks-archief bevindende Bodt-boeken zijn voltooid, een heel werk. Het archief van de Weeskamer is geïnventarieerd. Met het maken van een klapper daarop is begonnen.’ In 1928 noteert Been dat er op zijn tafel liggen ‘drie zware delen, waarvan de bladen met pieterige noteer-lettertjes vol gekrabbeld zijn: uittreksels uit de duizenden bij duizenden akten uit de Protocollen der Brielsche Notarissen. Negen jaar achtereen kwamen er zwaar gevulde kisten uit den Haag. Even zwaar gingen zij terug; maar hun geestelijke inhoud was gedestilleerd en de essence ervan bleef in den Briel.’ Daarnaast vermeldde hij ook nog ‘dat de klappers [alfabetische registers, jg] op de drie deelen, bevattende de Resolutiën van Baljuw en Leenmannen ’s Lands van Voorne klaar gekomen waren’. In het jaar 1930 schrijft Been zijn laatste archiefverslag. ‘De inventarisatie gaat rustig haar gang [...].’

Artikelen over Brielse historie

Toen Johan Been in 1895 als zelfstandig archivaris aan het werk toog, ontpopte hij zich al snel als ‘causeur’, iemand die met zijn publicaties in een aangenaam leesbare vorm het grote publiek wilde en wist te bereiken. De eerste publicatie waarmee de pas benoemde archivaris zich presenteerde, was gewijd aan het leven van Maarten Harpertzoon Tromp.

Deze biografische schets, bedoeld als een hulde aan Tromp, verscheen in 1895 als tijdschriftfeuilleton in *Elseviers geïllustreerd maandschrift*. Het zoeken en opslaan, het speuren naar minder algemeen bekende bijzonderheden in de Brielse archivalia was een werk van jaren geweest, schreef Been aan prof. R. Fruin.

Het artikel ‘Een zeemanszoon uit de zeventiende eeuw’ was dan ook van een dergelijk niveau dat uitgeverij Elsevier er onmiddellijk de kwaliteit van inzag en besloot de ruim zestig pagina’s tellende bijdrage tot een zelfstandige publicatie te verheffen (1896). Het boek, dat 184 pagina’s telt, werd uitgebreid met achttien pagina’s aantekeningen waarin Been zijn archiefvondsten beschreef en toelichtte.

Een nieuw succes behaalde Been met zijn artikel ‘De strijd om de Brielsche zeenimf’ (1897). In dit artikel werd de deining beschreven die in Den Briel was ontstaan rond de keuze van een herdenkingsstandbeeld voor de viering 1572-1872. Voor dit artikel had Been het omvangrijke archief van de feestcommissie ‘Viering 1572-1872’ bestudeerd. Het artikel vond zijn weg naar het vooraanstaande tijdschrift *De Gids*. Het voordeel van een publicatie in dit gerenommeerde blad was dat Been, voor wie het publiceren een noodzakelijke bijverdienste was, voortaan zijn kopij makkelijker geplaatst kon krijgen.

In de jaren die volgden heeft Been enorm veel geschreven. De lijst van wat hij aan tijdschrift- en krantenartikelen produceerde, beslaat vele bladzijden. Talrijke ‘stukjes’, soms zeer uitvoerig en meestal gebaseerd op Briels archiefonderzoek, verschenen vooral in de Brielse bladen. Voor de landelijke kranten en tijdschriften plaatste hij zijn feulletons in een ruimer kader. Zijn leidraad hierbij was een tijdtafel die zich richtte op gedenkwaardige hoogtepunten uit de vaderlandse geschiedenis.

Brielse Boeken

Het boek over de zeeheld Maarten Harpertszoon Tromp, *Een zeemanszoon uit de zeventiende eeuw*, was Beens eerste historische publicatie in boekvorm. Het volgende boek over een Brielse admiraal, *Dagen en daden van Admiraal Dubbel Wit* (1899), ging over Witte Corneliszoon de With. In het op de valreep toegevoegde Naschrift verklaarde Been dat de boeken *Oost Indische Voyagien* en G.W. Kernkamps dissertatie *De sleutels van de Sont* te laat in zijn bereik kwamen om nog in de stof verwerkt te kunnen worden. Been betreurde dit diep en voegde alsnog de relevante informatie in het Naschrift toe. En passant vertelde hij ook

dat hij voor het archief een afschrift had gemaakt van de biografie over Witte de With, een manuscript van de hand van diens schoonzoon Walter Breeman Van Hagen.

Been had er graag nog een derde ‘admiraalsboek’ bij gehad: een levensbeschrijving van Philips van Almonde. Hij kreeg het manuscript echter van de uitgever terug, met de opmerking dat Philips van Almonde te weinig bekend was om er een boek aan te wijden.

Na deze twee (bijna drie) publicaties over de Brielse zeehelden volgden *Het Keezenboek* (1900) en het vervolg hierop, *Langs de Stormvloed* (1902). In deze boeken zette Been de Brielse partijstrijd tussen de Keezen (scheldnaam voor de patriotten) en de prinsgezinden uiteen. De werkwijze die hij hanteerde bij de admiraalsboeken, paste hij ook hier toe: hij baseerde zich geheel op de originele, dikwijls moeilijk leesbare zeventiende- en achttiende-eeuwse teksten.

Na deze Brielse boeken was het afgelopen met het schrijven van tijd-rovende monografieën en hield Johan Been het op boeken waarin de bronnen niet het doel, maar het middel waren.

De archiefruimte getekend door M.L. Middelhoek.

Jeugdboeken

De jeugdboeken die Johan Been tot 1909 schreef, staan wat verder af van het Brielse archivariaat. Voor een boek als *De drie matrozen van Michiel de Ruyter* (1906) heeft hij wel het nodige onderzoek moeten verrichten, maar de Brielse bronnen heeft hij daarbij niet direct nodig gehad.

In 1909 schreef hij *De avonturen van een Stadhuisklerk*. Dit is het eerste boek van de drie ‘archievertellingen’, boeken die de sfeer ademen van de archiefruimte waarin Been dagelijks vertoefde.

In *Spekkie, de Pijper der Zeelepers* (1909) en *De Portier van de Langepoort* (in één band verschenen) vertelde Been over de rasechte Briellenaren Jan Pieterszoon Coppelstock en Rochus Meeuwzoon, die beiden bij de inname van Den Briel betrokken waren. Om zijn lezers en lezertjes te overtuigen en ze kennis te laten maken met het oude schrift en de zeden en gebruiken van die tijd, haalde Been er enkele authentieke zestiende-eeuwse teksten bij en vertaalde die regel voor regel in modern Nederlands.

Abram in de Brielsche gevangenis.

Rond 1912 veranderde het decor van Beens werkruimte: hij kreeg de voormalige gevangenis onder het stadhuis als archiefwerkplaats tot zijn beschikking. Het was een omgeving die hem duidelijk inspireerde door de gedachte aan alles wat zich hier moest hebben afgespeeld. Daarvoor vond hij een mooie bron in het archief: de zeventiende-eeuwse ‘Criminele sententiën’. Dat leverde een scala van levendige, spannende en aandoenlijke verhalen op, zoals dat van de jonge diefjesmaat Abram, die in de gevangenis opgesloten werd en zichzelf om het leven bracht. De manier waarop dit gebeurde liet Been aan de opsteller van de ‘Criminele sententiën’, waarin precies staat hoe de cipier zijn gevangene de volgende ochtend aantrof.

Over de illustraties: M.L. Middelhoek illustreerde het tweede boek van de serie ‘archiefvertellingen’ *Vedertje Talisman* (1925) met prachtige tekeningen, onder andere van het archiefkamertje met de loketkast waar Johan Been werkte. De illustraties bij het laatste verhaal ‘Van een Diefjesmaat’ (1913) zijn gemaakt door O. Geerlings.

Na dit kijkje in het ‘archieflieven’ van Johan Been kan opgemerkt worden dat hij die zich ten doel gesteld had, eerst genoeg, dan belangstelling en dan eindelijk waardering te verkrijgen, zijn sporen verdiend en nagelaten heeft. De kenner van de Brielse historie en schrijver van boeken, jeugdboeken, toneelstukken en honderden artikelen, kan tevreden zijn. De waardering is er gekomen en bestaat nog steeds. Een magere beloning als archivaris woog daar waarschijnlijk ook voor hemzelf niet tegenop. De naam van Johan Been blijft in elk geval voor altijd aan Brielle verbonden.

Over de auteur

Jenneke Groeneveld is Neerlandicus en werkt aan een boek over Johan Been.

Brieven:

Bibl UvL, (Ltk 1560) Joh.H.Been aan R.J. Fruin, 12 febr.1895.

Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg , collectie Johan Been, (fragment brief over jaarwedde) Johan Been aan A.N.J. Fabius.

Literatuur:

Respect voor de oude orde, honderd jaar vereniging van archivariissen in Nederland, 1891-1991, Stg. Archiefpublicaties, uitg. Verloren, Hilversum, 1991.

Notulenboek gemeenteraad, ‘Register van uitgaande stukken 1 dec. 1893 t/m 1 juni 1897, Nr. 208/148’, 1895, 27 maart.

Uit de kranten aanwezig in Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg (SVPR):

- ‘*Johan Been*’, herdacht door Dr. E. Wiersum, *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 1931, 16 mei.
- ‘*Vragen en antwoorden over de verjaging van de Fransen*’, *Weekblad van Voorne, Putten, Overflakkee en Goedereede*, 1911, 17 juni.
- In rubriek ‘*Gemeentenieuws*’: (*jaarwedde van Johan Been verhoogd naar f 600,-*). *Nieuwe Brielsche Courant*, 1920, 3 febr.
- ‘*Onze Garnalenvissers*’ (beroep gedaan op het Brielsche archief over de voorrechten van de garnalenvissers in Brielle) *Nieuwe Brielsche Courant*, 1899, 23 april.
- Heeft Rochus Meeuwiszoon het Nieuwelandsche sluisje open kunnen hakken?’, *Weekblad voor Voorne-Putten, Goeree en Overflakkee*, 1897, 9 maart.

Water en Bruggen in Den Briel

Henk Vegter

Inleiding

De directe aanleiding tot het schrijven van dit artikel is de bouw van de Kippenbrug aan het Brielse Maarland in 1909, nu honderd jaar geleden. Het is niet direct een oogstrelend bouwwerk, maar wel gelegen op een heel oude plaats in de binnenstad. Het middeleeuwse dorp Maarland was middels een brug op deze plaats verbonden met 'Briel'. U leest meer over de Kippenbrug en de andere Brielse oeververbindingen in onderstaande tekst, geïllustreerd met oude en nieuwe foto's.

Water

Tot aan de herindeling van gemeenten op Voorne in 1960 bedroeg de oppervlakte van Den Briel, inclusief Meeuwenoord, 235 ha. Een behoorlijk deel daarvan was water: twee havens in de stad, verdedigingswerken in de vorm van grachten en een gedeelte van het Spui door de Plantage.

Rond het jaar 1400 werd de wateraanvoer geregeld door de rivier de Goote (afb.1), die omzoomd werd door slikken en gorzen¹. Vlak voor Den Briel splitste de rivier zich in twee takken: de westelijke is nu de haven het Zuidspui, langs Scharloo en Slagveld. De oostelijke is de huidige vestinggracht langs de Kaaisingel. Het tussenliggende gebied werd later bebouwd. De twee stromen verenigden zich met de Maarlandse haven bij de Waterpoort en bij de Molenhaven (zie p. 28) stroomde het water in de Maas. Later werd een nieuwe buitenhaven gegraven vanaf genoemde Waterpoort die zuidelijker in de Maas uitmondde.

¹ Een slik is aangeslibde maar nog niet drooggelegde of droogliggende grond en een gors is buitendijks aangeslibd land dat bij gewone vloedstanden niet meer onderloopt.

De Goote is een belangrijke rivier voor Brielle geweest als handelsroute vice versa naar Zeeland en Vlaanderen. Als zodanig werd de stad een concurrent van Dordrecht. Maar het dichtslibben van de Goote en het groter worden van de schepen zorgde ervoor dat de vaarweg verdween. Een restant van de Goote vinden wij nog terug in het huidige Spui tussen het voormalige gemaal ‘De Klomp’ (afb. 2) aan de Rijksstraatweg en het Zuidspui (afb. 3) bij Brielle.

*Afb. 3: Het Zuidspui met op de voorgrond de Zuidspuisluis en op de achtergrond de Kaalbrug.
Foto F. Keller.*

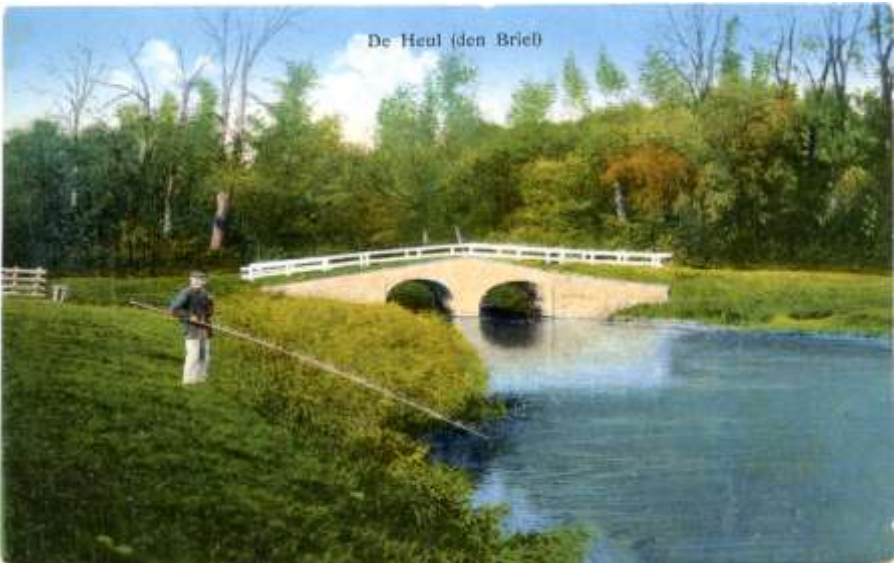
Het westelijk gedeelte van Voorne waterde af in de Langesingel. Daartoe werd het stoompompstation ‘De Watergeus’ gebouwd dat het water in de Prikkevest loosde (zie p. 28), waarna het via de buitenhaven naar de Maas stroomde. In de Prikkevest werden prikken gekweekt als aas voor de kabeljauwvangst. Er heeft ook een watermolen aan de Sleepseweg (zie p. 28) gestaan met een boezemberging als de waterstand in de Maas te hoog was. Dit opgeslagen water stroomde de Maas in via een sluisdeur die bij eb open geduwd werd. De put waarin het molenrad draaide, was tot voor een aantal jaren nog aanwezig alsmede de dijk rond de boezem maar deze landschapkenmerken zijn met de ruilverkaveling verdwenen.

In de vijftiende eeuw werd de aan- en afvoer van haring en goederen via het Brielse Gat belangrijk. Er werden belastingen geheven over de aanvoer. Het dorpje Maarland verenigde zich met Den Briel en met de opbrengst van belastinggelden werd met de bouw van de Sint-Catharijnekerk begonnen. Het moest een grote stadskerk met allure

worden, maar in 1482 werden de grootse aspiraties opgegeven. Door het verder verzanden van de Maas liep de handel sterk terug. Kerk en toren werden niet afgebouwd omdat de geldstroom opdroogde. Dit verschijnsel deed zich in heel Zuidwest-Nederland voor zoals in Veere, Zierikzee en Goedereede. Bovendien werd Engeland op handelsgebied een geduchte concurrent. Nu kan water van levensbelang zijn voor een stad maar als oeververbindingen ontbreken, is verkeer, hoe primitief ook, onmogelijk. Brielle heeft dat goed begrepen want in de toch kleine binnenstad zijn niet minder dan zes bruggen.

De brug De Slijkheul

In het voorgaande hebben we gesproken over het Spui in Brielle. De eerste brug die we noemen is de Slijkheul (afb. 4), net buiten van wat nog over is van de Plantage.

Afb. 4: De Slijkheul. Fotocollectie H. Vegter.

Het is een landschappelijk zeer fraaie brug. In 1998 was het dringend noodzakelijk de brug te restaureren. De gemeente Brielle, eigenaar van de Slijkheul wendde zich tot het toenmalige waterschap De Brielse

Dijkring met het verzoek om een bijdrage in de kosten. De gemeente beriep zich daarbij op een afspraak uit 1567! Voor het onderhoud zou ook het toenmalige polderbestuur mee betalen. In het streekarchief in Brielle bevond zich de goed leesbare overeenkomst over de verdeling van de onderhoudskosten. Het waterschap weigerde aanvankelijk mee te betalen, want zo stelde het: wij behartigen alleen waterstaatkundige belangen. In zo'n situatie worden al gauw juristen geraadpleegd en het resultaat was dat het waterschap niet onder de overeenkomst uitkwam en 'over de brug' moest komen met geld. Aan sommige oude overeenkomsten kan ook nu nog rechtskracht worden ontleend, aldus archivaris Hordijk in een artikel in de Brielse Mare van oktober 2006.

De Maarlandse Juliana- en Kippenbrug

Afb. 5 toont de tekening 'Gezigt van het Maarland binnen de stad Brielle'.

Afb. 5: *Gezigt van het Maarland. Prentencollectie SAVPR*

Deze prent van de tekenaar C. Hazebroek dateert uit ca. 1830. Op de voorgrond zien we een brug ter hoogte van het Maarlandse klokje.² De toegang tot de Nieuwstraat ontbreekt en de bebouwing van het Maarland Nz lijkt in het geheel niet op de huidige en berust op de fantasie van de tekenaar. De brug heeft twee landhoofden met onderdoorgangen. De tekening laat ook de tweede Maarlandse brug zien.

Uit een ansichtkaart (afb. 6) blijkt dat er later twee heel andere bruggen zijn gebouwd. De zogenaamde Hoge Brug tussen Voorstraat en Maarland Nz en de Lage Brug aan het begin van de Verloren Kost.

Afb. 6: Hoge Brug (voorgrond) en Lage Brug (in de achtergrond).
Fotocollectie H. Vegter.

De Lage Brug is gebouwd op de landhoofden van een sluis die de Maarlandse haven scheidde van de Verloren Kost. In de landhoofden (van wat nu de ‘Kippenbrug’ is) zijn de ijzeren hengsels van de

² Gerestaureerd door de Bewonersvereniging Maarland.

deuren nog steeds te zien. De Verloren Kost was namelijk een spuiكوم die bij hoog water volstroomde. Bij laag water in de Maarlandse haven (er was toen nog eb en vloed) werden de deuren open getrokken en het water spoelde dan het slib op de Maarlandse bodem richting de Maas. Soms werd de bodem eerst losgewoeld door een zogenaamde krabbelaar, een schip met een soort eg.

De Lage Brug werd in 1909 vervangen door de huidige Kippenbrug, die Joh. H. Been ooit de benaming ‘Sukkelaar’ gaf (afb. 7).

Afb. 7: Kippenbrug; linksonder is in de schaduw van het landhoofd nog net een hengel van de vroegere sluisdeur te zien. Foto H. Vegter.

De kostprijs in 1909 bedroeg f 887,-. Been was er overigens ook voorstander van de hele Maarlandse haven maar te dempen. Gelukkig was zijn invloed niet zo groot dat dit ook werkelijk gebeurde. En wat zien we in onze tijd? In plaatsen, zoals Breda, waar demping heeft plaatsgevonden, is de watergang weer open gegraven. Maar er waren meer voorstanders van demping zoals de heer Van de Bovenkamp in 1962, die in zijn afscheidsrede als gemeenteraadslid zei dat het Zuidspui (langs het Scharloo) maar moest worden gedempt.³

In 1909 is in het verlengde van de Voorstraat een nieuwe brug gebouwd die naar de in dat jaar geboren prinses Juliana werd genoemd (afb. 8).

³ De schrijver van dit artikel heeft in hetzelfde jaar bij zijn aanstelling als wethouder aan dit idee geen aandacht besteed.

Afb. 8: Julianabrug uit 1909 bij laag water. Fotocollectie H. Vegter.

In de Nieuwe Brielse Courant van 26 augustus 1909 lezen we dat de koetsier, de heer A. Kriensen, bij de opening een verrassing had bereid voor de werknemers van de aannemer. In zijn Janplezier, bespannen met twee paarden, reed hij als eerste met de werklieden over de fraaie nieuwe brug. Behalve over de brug en door de stad maakten de gasten nog een reisje naar Oostvoorne. De aannemer zorgde ervoor dat zijn werklieden gul werden onthaald. In 1955 kwam de huidige brug gereed. (afb. 9).

Afb. 9: Havenspektakel op 9-9-1969, met op de achtergrond de huidige Julianabrug uit 1955. Fotocollectie H. Vegter.

De Waterpoortbrug en de Catharinabrug

Aan het eind van het Maarland ligt over de Prikkevest een vaste brug (afb. 10) genoemd naar de afgebroken Waterpoort met de toepasselijke naam Waterpoortbrug.

Afb. 10: Waterpoortbrug over de Prikkevest. Links het Poortwachtershuis van de afgebroken Waterpoort.

Foto F. Keller

Over de vesten rond de stad liggen nog enkele naamloze bruggetjes. Bij het stadskantoor ligt een houten voetgangersbrug uit 1992, genoemd naar Catharina (afb. 11). Het is een verbinding tussen het Slagveld en de buurt bij de molen met de binnenstad.

Afb. 11: Catharinabrug bij het Arsenaal.

Foto F. Keller

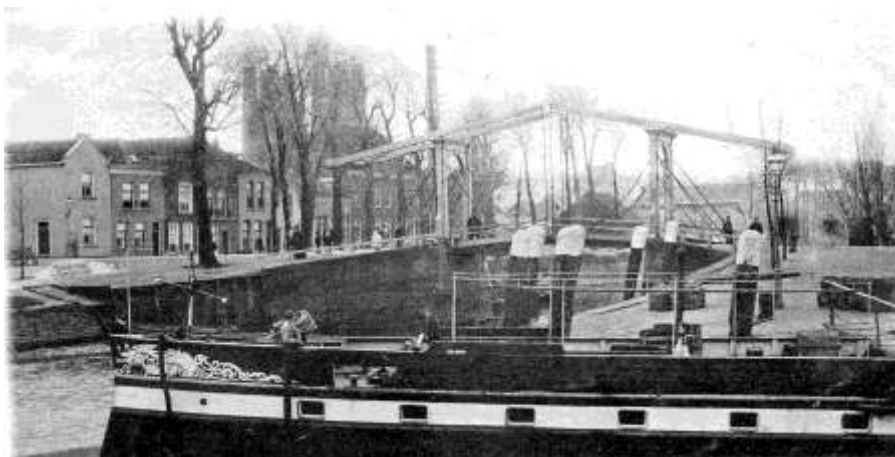
De Molenbrug

Deze brug (in de wandeling ook genoemd de Rode Brug) verbindt de Molenstraat met het Molenbolwerk. De bijnaam is onduidelijk, maar mogelijk is de brug ooit rood geschilderd geweest. Nu zijn alleen de leuningen van deze kleur voorzien (afb. 12).

Afb. 12: De Molenbrug, in de wandeling genoemd de Rode Brug. Foto H. Vegter.

Volgens een bericht in de Nieuwe Brielse Courant van 17 november 1950 was de vorige brug van hout (afb.13).

Afb. 13: De Molenbrug in vroeger tijden, met de aanlegplaats van de stoomboten en op de achtergrond de Kalkfabriek. Fotocollectie H. Vegter.

In een brief schreef de bond Heemschut dat zij het zou betreuren als de Rode Brug niet in dezelfde geest zou worden herbouwd. Enkele raadsleden waren een andere mening toegedaan en het schrijven werd voor kennisgeving aangenomen. De herbouw zou lange tijd duren volgens een mededeling in de krant. De gemeente had geen geld of ideeën voor een noodbrug. Buurtbewoners staken toen de koppen bij elkaar en binnen korte tijd hadden ze materiaal om een noodbrug te bouwen. De heren A.P. Zoetemeijer en J. en P. Kruyt stelden hun schip ‘Wilhelmina’ ter beschikking. H. Steenbergen fungeerde als technisch adviseur, de heren J. Stabler, Dekker en Smit deden het technische werk. F. van Adrighem stelde een lier ter beschikking en C. van Driel de lierkabel. Toen de Brielse schipbrug klaar was, mocht burgemeester Van Sleen deze openen. Dankzij burgerzin werd de burgerij veel ongemak bespaard.

De Kaaibrug

Deze brug verbindt de Kaaistraat met de Turfkade. De huidige brug uit 1965 (afb. 14) lijkt veel op de Julianabrug.

Afb. 14: De huidige Kaaibrug. Foto H. Vegter.

Afbeelding 15 laat een vroegere brug uit het begin van de twintigste eeuw zien. Op de achtergrond staat het vroegere hotel-restaurant ‘van Beaumont’, later De Doelen genoemd. Uit angst voor instortingsgevaar is het hotel bij het bouwen van de nieuwe brug in 1961 gesloopt. Ook

Afb. 15 Kaaibrug bij hotel van Beaumont Fotocollectie H. Vegter.

de feestzaal in de zaak, waar talloze schooluitvoeringen hadden plaats gevonden, was daarmee verdwenen. Toen de sloop in volle gang was, kwamen de zware funderingen van het hotel te voorschijn. Het bleek dat van instortingsgevaar bij de heiwerkzaamheden voor de nieuwe brug geen sprake zou zijn geweest, in weerwil van alle adviseurs. Van de sloop van het hotel heeft Brielle nu, bijna 50 jaar later nog steeds last, immers de gemeente ontbeert nog steeds een feestzaal.

Over de auteur

Henk Vegter is 55 jaar woonachtig in Brielle. Hij is van 1962 tot 1982 wethouder geweest met o.a. in zijn portefeuille stadsvernieuwing. Veel grote en kleine restauraties van woningen en andere gebouwen door de gemeente en particulieren hebben in zijn ambtsperiode plaats gevonden. De Nieuwstraat met veel woningen en het Groot Arsenaal zijn daarvan een voorbeeld. Later werd hij directeur van de chr. mavo 'Bahûrim'. Hij is geboeid door de veel omvattende geschiedenis van de stad Brielle.

”Gedenkt sy den armen alsoo ook gy eens arm waert”

Armenzorg in Brielle door de eeuwen heen

Jac. Klok

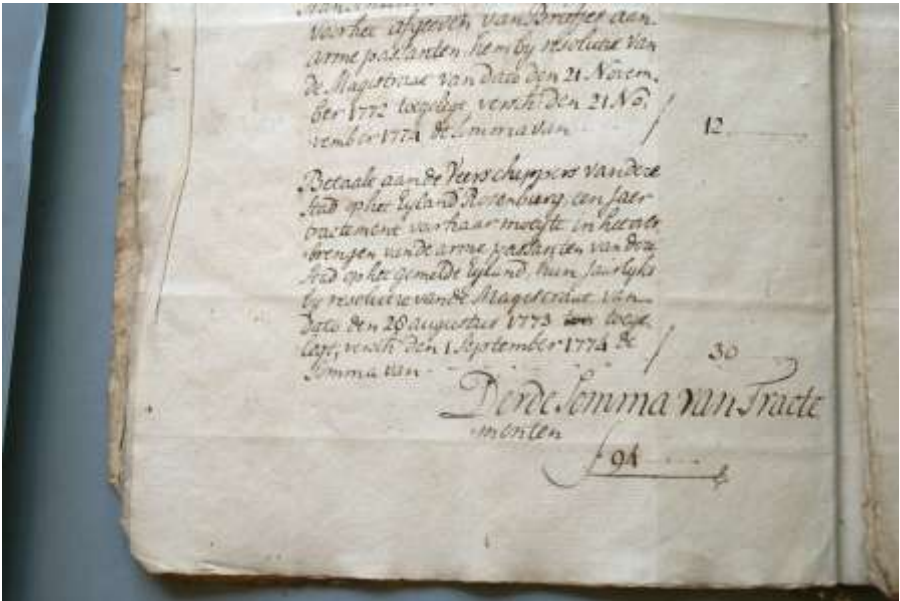
Armoede is een probleem van alle tijden. Ook in onze tijd, waar in vele steden door particulieren voedselbanken worden opgericht om de armoede onder een stijgend aantal Nederlanders enigszins te lenigen.

Zijn de voedselbanken een uitvinding van nu? Welnee, zij stonden al in de dertiende en veertiende eeuw in de kerken en werden toen ‘Heilige Geest tafels’ genoemd. Hierop werden wekelijks erwten, bonen, meel, turf en ook kleding door meelevende parochianen gedeponeerd. Deze gaven werden na de Zondagsmis aan hen die hiervoor in aanmerking kwamen, de zogenaamde ‘nooddruftigen’: miserabelen, wezen, zieken en dakloze zwervers, uitgedeeld.

Al in de dertiende eeuw werden officiële Heilige Geest stichtingen opgericht waaraan men rentebrieven, landerijen en huizen kon legate-ren. Dit heeft weer geleid tot het oprichten van Heilige Geest huizen: opvanghuizen waarin tijdelijk onderdak geboden werd aan daklozen. Het beheer van deze stichtingen werd toevertrouwd aan vertegenwoordigers van stadsbesturen. De Kerk had hierover geen enkele zeggenschap en stelde slechts ruimte in de kerk ter beschikking voor het plaatsen van een tafel.

Brielle bezat al heel vroeg een Heilige Geest stichting. In 1280 kregen ”de Kerke, en den H. Geest ten oude Briele van Aalbrecht van Voorne orlof te makene twee viereberghen (vuurtorens) ten ouden Briele, ende die viereberghen te achterwaernen alser toe horet, omme oerbare der goeder lieden die zee zoeken, beyde by nachte en by daghe”. Deze vuurtorens werden opgericht ”ten ouden Briele”, een plaats eens gelegen aan de Maasmond maar al vroeg in zee verzonken. Ze waren noodzakelijk voor het toen al drukke scheepvaartverkeer. De fundering van één van deze vuurtorens is nog te zien in het Mildenburgbos te Oostvoorne!

Omdat de exploitatie van de vuurtorens gefinancierd moest worden, werd bepaald dat de schippers voor deze verlichting moesten betalen aan de Brielse Heilige Geest Meesters, een college dat door het stadsbestuur werd benoemd. Hoe lang deze regeling heeft bestaan is onduidelijk, maar in de nog aanwezige vijftiende-eeuwse jaaroverzichten, de zogenaamde Heilige Geest rekeningen, komen wij deze inkomsten niet meer tegen.

Voorbeeld van een armenrekening uit 1774.

Uit deze jaarrekeningen mogen wij wel de conclusie trekken dat de Brielse Heilige Geest stichting rijkelijk werd toebedeeld met allerlei legaten zoals rentebrieven, landerijen en huizen op Voorne. Men beschikte zelfs over een eigen gebouw, dat voornamelijk diende als doorgangshuis voor daklozen en zwervers. Dit huis zou zich ongeveer hebben bevonden op de plek waar ooit de openbare lagere school aan de Vischstraat heeft gestaan.

Aangezien de stad Brielle ontstaan is uit de twee aaneengegroeide dorpen Briel en Maarland, waren er ook twee parochiekerken: de Brielse Sint Catharijnekerk en de Maarlandse Sint Pieterskerk. De grens tussen deze parochies liep van de Asylstraat richting Langestraat naar het Maarland.

In de Maarlandse Kerk (reeds in de zeventiende eeuw als magazijn in gebruik en in 1817 afgebroken) stond eveneens een Heilige Geest tafel. Ook de Maarlandse Heilige Geest Meesters beschikten over een Heilige Geest huis en vermogen.

Na de inneming van Den Briel werden alle kloosterlingen en kerkelijke ambtsdragers van hun functies ontheven en weggestuurd. De kloosters kregen een andere bestemming en de Catharijnekerk en Pieterskerk werden overgenomen door de Calvinisten. Er ging een heel andere wind waaien en het was gedaan met het toenmalige rijke Roomse Leven. De kerken werden ontdaan van alles wat maar aan de vroegere luister herinnerde, zoals het Grote Altaar, de kleinere familiealtaren, de beelden, enz. De protestantse kerkbesturen, consistories genoemd, legden beslag op de kerkgebouwen. Aan het hoofd kwamen nu de predikanten, ouderlingen, diakenen en kerkvoogden te staan.

Natuurlijk niet direct, maar wel in de loop van de tijd werden ook de Heilige Geest stichtingen afgeschaft. Hun bezittingen gingen over naar de twee Hervormde kerken. Er kwam een nieuwe regeling: werden vóór de omwenteling (de Reformatie) álle armen verzorgd, nu slechts 'de huisgenoten des geloofs', d.w.z. zij die tot de Gereformeerde Eredienst waren overgegaan. Zodoende waren de vele armlastigen die hun oude Kerk trouw bleven, wel genoodzaakt zich bij de Hervormde kerken aan te sluiten. Dit proces had echter een traag verloop.

Na verloop van tijd verdwenen de Heilige Geest tafels uit de Brielse kerken en in de plaats kwam 'het offerblok', dat werd opgehangen in het kerkportaal. Aangenomen mag worden dat deze houten collectebussen bij alle Protestantse kerken in gebruik waren. Het waren zware ijzerbeslagen houten collectebussen, voorzien van een stevig slot en de spreuk: "Gedenkt sy den armen alsoo ook gy eens arm waert".

Het vroegere Trompmuseum verwierf een dergelijk offerblok uit Abbenbroek. Vorig jaar toonde iemand mij een soortgelijk blok, waarschijnlijk afkomstig uit de Hervormde Kerk te Vierpolders.

Ook de Heilige Geest huizen raakten buiten gebruik en kwamen in particuliere handen. Zo verkocht de boekhouder van “De Heilige Geest te Maarlant” op 8 augustus 1606 het huis aan Jacob Cornelisz. Dyngman.

Offerblok uit Abbenbroek, collectie Historisch Museum Den Briel, inv. nr. 1902.

Dit gebouw heeft nog lang bestaan en was medio negentiende eeuw in bezit van de ‘Vrienden der Waarheid’, waarvan de doelstellingen later voor een deel werden behartigd door de Gereformeerde kerk in Brielle. Eind negentiende, begin twintigste eeuw, deed het dienst als verenigingsgebouw waar onder meer de voorlopers van de Nederlandse Protestantenvbond hun diensten hielden en bazaars werden gehouden. Het werd afgebroken in de jaren twintig van de vorige eeuw en ter plekke werden twee huizen gebouwd (Maarland NZ 74 en 75, thans 54/55).

Ook het Brielse Heilige Geest huis is na verloop van tijd in particuliere handen overgegaan.

Heel veel later, tijdens de Franse overheersing, was het een café genaamd 'Brandewijnsketel'. Het is in de negentiende eeuw afgebroken om plaats te maken voor de vroegere openbare lagere school in de Vischstraat.

Eeuwen lang waren allen die in armoede vervielen, hetzij door ziekte, werkloosheid of andere omstandigheden, uitsluitend aangewezen op bijstand van de Diaconie van de Hervormde kerk. Daarnaast hebben de Brielse Godshuizen en andere sociale instellingen als het Gast-, Proveniers- en Ziekenhuis, het Merula Weeshuis, het Jan de Zadelaershof, het Vrouwenhofje, het Ellemeetfonds, het Brielse Kraamvrouwenfonds en later de stichting 'Het Asyl voor Oude en Gebrekkige Zeelieden' een belangrijk aandeel gehad in de armoedebestrijding.

De eerste algemene regeling werd ingevoerd onder het ministerie Thorbecke: de Armenwet van 1854. Maar ook toen kwam het als vanouds neer op ondersteuning in natura, zoals etenswaren, brandstof, kleding of het toewijzen van een Armenhuisje. In eerste instantie moest er echter een beroep gedaan worden op de familie, de kerk en bij de Brielse Godshuizen. Lukte dit niet dan pas kon men bij de Overheid aankloppen.

Gedurende mijn conservatorschap in het Trompmuseum bracht ds. Froentjes mij een loodje. Hij vertelde mij dat deze loodjes bij aanvang van de dienst aan armlastige kerkgangers werden uitgereikt. Na afloop van de dienst konden zij deze inleveren waarna zij met de 'goede gaven' de kerk verlieten. Maar zij hadden natuurlijk wel de kerkdienst moeten meemaken.

In 1912 werd de Nieuwe Armenwet ingevoerd, die socialer van opzet was. Nu kwam het er op neer "de hulpbehoevende uit de staat van armlastigheid" te heffen. De door de gemeenten aangestelde Armenmeesters speelden hierbij natuurlijk een belangrijke rol. Ook was het toen gebruikelijk dat particulieren extra kookten, waardoor armlastige gezinnen in de gelegenheid gesteld werden tegen etenstijd een warme maaltijd op te halen. Het was in die tijd dan ook heel gewoon om mensen met een pan of schaal met een maaltijd in een dichtgeknoopte theedoek op straat te zien.

Ook was er de Gaarkeuken, waar in een immens grote koperen pan voor veel arme gezinnen tegelijk een maaltijd werd gekookt. Deze pan werd tijdens mijn conservatorschap in het museum ten toon gesteld en maakte toen op de bezoekers diepe indruk. Tevens staat mij nog duidelijk voor de geest hoe enige muzikanten van Libertatis in de jaren dertig iedere zaterdagmiddag op straat speelden om te collecteren voor de werklozen!

Met de invoering van de Algemene Bijstandswet op 1 januari 1965 dacht men dat het armoedeprobleem voorgoed zou zijn opgelost. Gezien de huidige voedselbanken blijkt dit probleem echter toch niet uit de wereld te zijn geholpen.

Over de auteur

J. Klok was tot eind 1989 stadsarchivaris en conservator van het Trompmuseum. Hij is de oprichter van de ‘Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel’ (vroeger: Trompmuseum) en was lange tijd secretaris van de vereniging. Hij is erelid van de vereniging.

Een Deltacommissie met stijgende verwachtingen (Een tijd van weleer en een tijd van nu)

Leen Hordijk

Vanzelfsprekend heeft iedereen die onder de zeespiegel woont of er net iets boven het in 2008 verschenen rapport van de Deltacommissie gelezen. Wat zijn we geschrokken. Nog deze eeuw zal de zeespiegel door de klimaatsverandering 130 centimeter stijgen. Ik heb voor de zekerheid reeds mijn koffers gepakt en de Veluwe als toevluchtsoord gekozen. Het zal daar nog druk worden.

Als archivaris houd ik mij graag aan de feiten; kennis van de geschiedenis, een nauwkeurige analyse van het heden en dit alles om met een heldere kijk bezig te kunnen zijn met de toekomst. Als uitgangspunt van de kennis van het verleden introduceer ik een schelp, die ik persoonlijk even buiten Brielle op 104 meter en 25 centimeter onder het maaiveld heb aangetroffen. Bij de reis naar boven is het fossiel niet ongeschonden gebleven, maar na enig primitief lijmwerk voldoende herkenbaar.

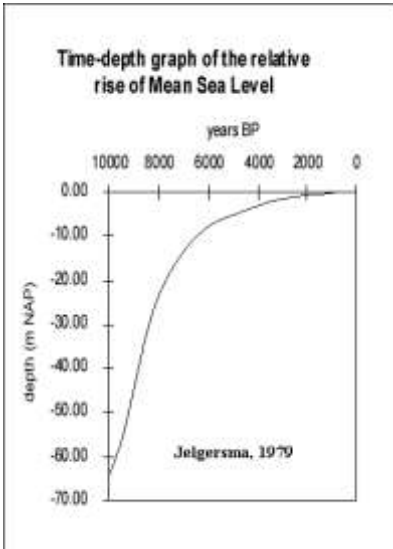

*Schelp (noordkromp, *Cyprina islandica*), opgeboord door de auteur op 104,25 m diepte. Foto Streekarchief VPR.*

De mede afgebeelde gulden, onderdeel van ons oude geldstelsel waarvan de munten nog in grootte en uitstraling te onderscheiden waren, geeft een indruk van de omvang van de schelp. Het is een noordkromp (*Cyprina islandica*), een beest dat ruim 400 jaar oud kan worden. De soort bestaat nog en kan aan onze kust, vooral bij de Waddeneilanden, levend worden aangetroffen. De ideale biotoop van het dier vinden we, zoals de naam ook doet vermoeden, in noordelijke streken. Het ontdekte dier leefde zo'n kleine twee miljoen jaar geleden en markeert een einde van een periode van vele miljoenen jaren waarin de mariene invloed in de Hollandse Delta domineerde. Niet lang nadat dit dier hier tierde, eindigde deze dominantie en kwam de Hollandse Delta onder invloed van zoet water. Daarin is tot op heden geen verandering meer gekomen. Dat wil zeggen dat de Hollandse Delta al gedurende een periode van bijna twee miljoen jaar boven de zeespiegel ligt. Zelfs gedurende de warme perioden, de interglacialen, kwam de zee niet verder dan nu.

Wat gebeurde er twee miljoen jaar geleden? Allereerst werd het kouder. Thermofiele levensvormen verdwenen en koudeminnende soorten verschenen. Bovendien was de Hollandse Delta door sedimentatie opgevuld. Beide gebeurtenissen waren verantwoordelijk voor de omslag van zout naar zoet.

Hoe zit het dan met de huidige te verwachten zeespiegelrijzing? Ik wil het kort en bondig samenvatten: bakerpraat! Na afloop van de laatste ijstijd steeg het zeeniveau in betrekkelijk korte tijd bijna 100 meter. De beroemde kromme van Jelgersma geeft deze zeespiegelrijzing grafisch weer; een aanvankelijke sterke stijging, die in de loop van de tijd afneemt om in onze huidige tijd bijna tot stilstand te komen. Metingen van de laatste 200 jaar, inclusief de stijging over de laatste jaren, bevestigen dit beeld. Dit is een feit. Ja, zeggen voorspellers, we hebben ook te maken met isostasie. Toen na de laatste ijstijd Scandinavië

Zeespiegelrijzing volgens Jelgersma, over de afgelopen 10.000 jaar.

ijsvrij werd, begon het landschap daar te stijgen ten koste van onze streken. Nu gebeurt hetzelfde in Groenland. Waarom meten we deze te verwachten daling in ons gebied dan niet? Ja, de gevolgen zouden pas op de (zeer) lange termijn merkbaar worden. Sta mij toe een wijle te glimlachen.

In het rapport van de Deltacommissie wordt gepleit de veiligheid te verhogen in combinatie met het herstellen van het natuurlijk landschap. Een goede zaak, maar wat is het natuurlijke landschap? Steeds zullen we ons moeten afvragen: over welke periode spreken we? Het reconstrueren van de kreken in hun oorspronkelijke vorm is te prijzen.

Neem het prijzenswaardig project kreekherstel Strypse watering. Ook dan moeten we ons afvragen: welke periode in de natuurlijke loop kiezen we? Nu is in feite gekozen voor de bedijkte periode waarin er nog geen bemaling plaatsvond en het nu uitgegraven gebied van nature al onder water stond. Met deze keuze is niets mis. Anderszins worden goede landbouwgronden onder water gezet. Daarmee heb ik wel moeite. In IJsselmonde gebeurt dit ook. Blijkbaar het enige middel om oprukkende woningbouw een halt toe te roepen. Mooie natuur, zeker, maar toch zie ik liever een veld met golvend goudkleurig graan en zo wil ik mij ook het eiland Tiengemetten blijven herinneren.

Het is natuurlijk prachtig wanneer het herstel van het ‘oorspronkelijk’ landschap samen gaat met de toename van onze veiligheid. In dit verband heb ik nog een nuttige tip: het onmiddellijk afdammen van de

Westerschelde, immers de oorspronkelijke monding van de Schelde lag veel noordelijker.

Het rapport van de Deltacommissie blijft de gemoederen bezig houden. De inhoud geeft voldoende aanleiding om ons zorgen te maken. Bezorgdheid en verbazing strijden om voorrang. Verbazing over groen licht voor woningbouw in de rivierbedding bij Dordrecht en verwondering over het stilzwijgen inzake de toekomst van het Haringvliet. Wel wat vreemd. Bij de plannen om met zweet bedijkte polders weer onder water te zetten past toch ook een vrije toegang van zeewater tot het Haringvliet? Het bestaan van het Kierbesluit moet bij de commissie bekend zijn geweest. Er bestaat namelijk een tijd van bedijken en een tijd van onder water zetten, een tijd van zoet water en een tijd van zout water. Gedurende de Tweede Wereldoorlog werden in korte tijd veel energie en geld besteed aan het bouwen van bunkers. Daarna werden meer geld, energie en tijd besteed om deze te slopen en nu steken we weer energie en tijd in het beschermen van de overgebleven bunkers. Prediker kondigde het reeds aan: “Er is een tijd om af te breken en een tijd om op te bouwen.”

Mijn visie op zeespiegelrijzing, eerder bij lezingen geuit, wordt niet door iedereen gedeeld. “Hoe komt het dan dat sommige polders meters onder de zeespiegel liggen? Straks ga je nog beweren dat de huidige klimaatsverandering ook niets te maken heeft met menselijk handelen.” Dat is inderdaad wat ik wil zeggen! Het kost mij moeite de veronderstelde menselijke invloed op het klimaat niet te plaatsen onder dezelfde categorie als de zeespiegelrijzing (bakerpraat). De lage ligging van de polders heeft niets te maken met zeespiegelrijzing, maar wel met menselijk handelen. Ontwatering en daarmee verband houdende oxidatie van veenlagen. Er is vaak een direct verband tussen ouderdom en hoogteligging van een polder. Ontwatering en peilverlaging veroorzaken uiteindelijk onbewoonbaarheid. Ontvolking van de Hollandse Delta

na de Romeinse tijd was voor een belangrijk deel het gevolg van ontwatering van veengronden.

Dijkdoorbraken bij de polder Nieuw-Hongerland, op een kaart uit omstreeks 1700. Foto Streekarchief VPR.

Laat ik eens aandacht vestigen op de lotgevallen van gronden langs de Oude Maas. In de bedding van deze rivier ontstonden in de loop der tijd diverse platen, zoals de Berenplaat, Meeuwenplaat, Zalmplaat en de Welplaat. Daarnaast slibden gronden aan die later werden ingedijkt. Als voorbeeld noem ik de polders Oud- en Nieuw-Hongerland bij Spijkenisse. Na uitvoerige studie ben ik erachter gekomen dat de eerst genoemde polder vroeger bedijkt is. De afgebeelde kaart van de polder Nieuw-Hongerland uit rond 1700 laat twee dijkdoorbraken zien, die door aanleg van vingerlingen zijn gedicht. Het zijn gevolgen van overstromingen uit 1686 en 1687. De polder Nieuw-Hongerland behoort tot de zogenoemde calamiteuze polders die regelmatig werden geabandonneerd. Dat wil zeggen dat de kosten van de dijken hoger waren dan de opbrengst van de landerijen. Op gezette tijden lieten de

eigenaren hun polder aan zijn lot over. Akten van verlating zijn bekend uit 1693, 1706, 1717, 1741, 1756, 1766 en 1797. In feite werden de polders onder water gezet. Zo gek is het dus niet. Het gevolg van elke tewaterlating was dat nieuw rivierslib werd afgezet en de polder steeds hoger kwam te liggen, waardoor herbedijking weer lonend werd. Rampen brachten uiteindelijk redding. Het onder water zetten van polders tot dat doel had dus zin. Nu kan dat niet meer. Allereerst om economische redenen. De polders zijn bebouwd. Een andere nog belangrijker reden is dat het rivier- of zeewater door menselijk ingrijpen vrijwel geen sediment meer bevat.

De naam Hongerland doet armoede vermoeden. De Hongerlandsedijk bleef weliswaar gehandhaafd, maar de naam van de polder verdween bij nieuwbouw. Niemand wil toch in het Hongerland wonen? Als lid van de straatnamencommissie is het mij wel gelukt straten te laten vernoemen naar eigenaren van de polder, vermeld op de genoemde kaart. Er zijn binnen het waterschap Hollandse Delta meer (voormalige) polders en waterschappen met opmerkelijke namen. Op IJsselmonde ligt de Koedood. Op het eiland Rozenburg kennen we de Goudmijn en de polder God zij Dank met het daarvoor gelegen Maagdensap. De relatie tussen beide namen is nog nooit wetenschappelijk onderzocht, maar wie zou niet willen wonen in het Maagdensap van de God zij Dank met een Goudmijn in de achtertuin?

Over de auteur

Leen Hordijk is streekarchivaris bij het Streekarchief Voorne-Putten en Rozenburg.

Museumnieuws

Verbouwingen in aantocht!

1. Herinrichting ruimten stadhuis

Na het vertrek van de VVV uit het Stadhuis van Brielle naar de – ook prachtige – locatie aan de Turfmarkt, ontstond de mogelijkheid een door velen gekoesterde wens nader uit te werken: de herinrichting van de hal en de overige ruimten van het stadhuis. Het college van B en W besloot tot de instelling van een projectgroep, bestaande uit vertegenwoordigers van de gebruikers van het stadhuis, die tot taak kreeg een voorstel voor te bereiden voor de herinrichting van de hal en de overige ruimten op de begane grond van het stadhuis. Dit betreft dus (nog) niet het museum, dat is gevestigd in de voormalige gevangenis en waag. Besprekingen volgden evenals programma's van eisen.

Vervolgens besloot het college op basis van schetsontwerpen van drie voorgestelde vormgevers/architecten te kiezen voor de vormgever/architect Gerrit-Jan van Rijswijk van VVKH-architecten. Hij maakte een ontwerp waarbij qua representatie en functie werd beoogd:

- de hal van het stadhuis te verbouwen tot een ruimte met een representatieve uitstraling binnen een historische setting en bedoeld om zowel als representatieve entree tot de stadsgalerie, het museum en de raadzaal annex trouwzaal te fungeren en als een ruimte waar bestuurlijke ontvangsten en recepties kunnen worden gehouden;
- de ruimte achter de hal (stadsgalerie en voormalig VVV kantoor) in te richten tot een multifunctionele ruimte waarin allerlei activiteiten kunnen plaatsvinden: gemeentelijke vergaderingen, lezingen, presentaties, museale workshops, kinderfeestjes en kleine recepties na afloop van een huwelijk en dit alles met behoud van de functie van stadsgalerie;

- de trap naar de raadzaal te verfraaien tot een trap van symboliek en grandeur;
- de begane grond uit te breiden met een toiletgroep en een ingebouwde garderobe;
- het voorste gedeelte van de hal zódanig her in te richten dat het gebouw een uitnodigend karakter krijgt en allerlei soorten van bezoekers prikkelt het gebouw binnen te gaan.

Ontwerptekening voor de nieuwe hal van het stadhuis door architect Gerrit-Jan van Rijswijk.

Bij dit geheel werden de aanbevelingen meegenomen die in 2008 waren gedaan voor de verbetering van de beveiliging tegen inbraak en brand en een verbetering van de veiligheid voor bezoekers en collectie.

Uiteraard werden ook de aanpassingen ten behoeve van de bedrijfshulpverlening die voortvloeiden uit de Arbowetgeving meegenomen.

En last but not least was ook onderdeel van het plan de noodzakelijke uitbreiding/herinrichting van de depotruimten van het museum en de wijziging van werkplekken van de museummedewerkers. De kantoorruimte op de bovenste verdieping van het stadhuis waar nu nog vier medewerkers gehuisvest zijn, wordt bij het museumdepot getrokken. Drie van de medewerkers verhuizen naar de Groene Kamer, die dan ook geschikt wordt gemaakt voor drie werkplekken. De twee medewerkers collectiebeheer blijven op de bovenste verdieping gehuisvest.

Het ontwerp van Gerrit-Jan van Rijswijk wordt gekenmerkt door grandeur, ruimte, transparantie en flexibiliteit. Door middel van een glazen pui wordt achter het bordes en de toegangsdeuren van het stadhuis een voorhal gecreëerd welke aan een kant wordt voorzien van het kanon van de Brederode. Dit kanon wordt op verzoek van velen als historisch object weer teruggeplaatst in het stadhuis. Over het tweede object in de voorhal is nog geen besluit genomen. In de – nog steeds grote – hal die overblijft, wordt een nieuw receptiemeubel geplaatst dat door een aantal verplaatsbare vitrines wordt omringd. Tegenover het van alle gemakken voorziene receptiemeubel, met de mogelijkheid van display van winkelartikelen, staat nog een historisch object opgesteld: de archiefkast, lange tijd gebruikt door de vroedschap van Brielle. De muren van de hal bieden zowel de mogelijkheid van het tonen van een enkel schilderij als die van de projectie van teksten, aankondigingen etc.

Achter de hal wordt de multifunctionele ruimte gesitueerd. Deze ruimte biedt plaats aan 30 personen indien een lezing, presentatie of filmvertoning plaatsvindt. In geval van een staande receptie na een huwelijk zijn de stoelen in een mum van tijd opgeruimd en aan het zicht onttrokken door een meubel dat aan de achterkant als pantry dienst doet.

Terwijl de ruimte ook kan worden omgebouwd tot een vergaderruimte of als setting voor een museale workshop of kinderfeestje.

De trap naar de raadzaal, van staal en glas, vormt een ‘stairway to heaven’, terwijl de ruimte onder de trap zal gaan plaats bieden aan twee toiletten, een garderobe, opbergruimte en expositiemogelijkheid.

De monumentencommissie was enthousiast over het ontwerp evenals de commissie ‘bestuurlijke zaken en middelen’ en de commissie ‘samenleving’. Het gemeentebestuur van Brielle besloot vervolgens het project volgens het plan van Gerrit-Jan van Rijswijk te laten uitvoeren, uiteraard nadat de procedures van inzage en bezwaar waren afgerond.

De kosten voor de herinrichting van de begane grond stadhuis komen gedeeltelijk ten laste van de erfenis aan het museum. Het betreft hier kosten voor vitrines, het receptiemeubel etc.: veranderingen waar het museum heel erg van mee profiteert. De herinrichting zal sowieso een gunstige uitwerking hebben op het museum: een betere depotvoorziening, een betere omgeving voor de ontvangst van bezoekers, grotere zichtbaarheid vanaf de straat, meer mogelijkheid tot presenteren en het medegebruik van de multifunctionele ruimte.

Het project ligt vooralsnog op schema. De uitvoering van de eigenlijke verbouwing begint eind oktober; het museum en het stadhuis gaan dan een paar weken dicht. Medio december zal het heringerichte stadhuis klaar zijn.

2. Herinrichting museum

In het Museumbeleidsplan 2008-2012, door de gemeenteraad vastgesteld in april 2008, wordt bepaald dat er een plan zal worden geschreven voor een herinrichting van de vaste presentatie en de overige ruimten (depots) die het museum gebruikt. De herinrichting van het museum moet zijn afgerond in 2012, het jaar waarin het museum

100 jaar bestaat. Verder werd bepaald dat vanwege de complexiteit en omvang het plan door een externe deskundige zal worden geschreven. Met de herinrichting van het museum, te bekostigen uit de erfenis, wordt beoogd dat:

- het museum meer bezoekers en grotere bezoekersgroepen kan ontvangen;
- het museum meer fysieke gelegenheid heeft om workshops of andere museale activiteiten te organiseren;
- de depotruimte van het museum wordt vergroot, zodat de collectie van het museum op een meer verantwoorde wijze kan worden bewaard en behouden;
- meer samenwerking met andere culturele instellingen en/of verenigingen mogelijk is.

Voor een gedeelte worden deze museale voornemens gerealiseerd door de herinrichting van het stadhuis. Maar de herinrichting van het museum, qua presentatie- en depotruimten, blijft een enorm project. Mede op advies van de museumcommissie wordt hiervoor thans een Masterplan geschreven. De auteur van het plan is Max Meijer van TiMe Amsterdam. Hij concentreert zich bij het schrijven van het Masterplan op de herinrichting (vorm en inhoud) van de museale presentatie(s) en de positionering en profilering van het vernieuwde museum. De drie primaire doelgroepen daarbij zijn de inwoners van de gemeente (en regio), de recreatieve bezoekers en jongeren/scholieren uit Brielle en de regio. Ten behoeve van het Masterplan worden interviews gehouden met museummedewerkers en een aantal extern betrokkenen uit de directe omgeving van het museum. “Die interviews zijn bedoeld”, zo stelt Meijer, “om input te leveren voor het visie-document en te vernemen welke gedachten er binnen en buiten het

museum leven over de toekomst van het instituut.” Het Masterplan zal, na vaststelling ervan, de input vormen voor een gedetailleerd inrichtingsplan. Het inrichtingsplan vormt de basis voor een vergroot, aansprekend heringericht museum, met meer mogelijkheden om bezoekers aangenaam en educatief te onderhouden, en de collectie op een meer verantwoorde manier te bewaren voor latere generaties. Het heringerichte museum moet klaar zijn met Pinksteren 2012, wanneer het museum zijn 100-jarig bestaan zal vieren (het museum werd voor het eerst opengesteld op maandag 27 mei 1912, Tweede Pinksterdag; Tweede Pinksterdag 2012 valt op maandag 28 mei!).

Marijke Holtrop

Verenigingsnieuws

ANBI-status

Onze vereniging heeft met terugwerkende kracht per 1-1-2008 de ANBI-status (Algemeen Nut Beogende Instelling) verkregen. Dit heeft tot gevolg dat door schenkers giften aan de ‘Vrienden’ binnen de daarvoor geldende regels van de inkomsten- of vennootschapsbelasting kunnen worden afgetrokken.

Vertaling boekje ‘De geschiedenis van Brielle in kort bestek’

Dankzij onze leden Erika G. Hokke-Mitbrod en Bouwen A. Torreman was het mogelijk onze brochure over de geschiedenis van Brielle in het Engels en Duits te vertalen. Het is een tweetalige uitgave geworden die voor € 3,50 bij de Brielse boekhandels, in het museum, bij de VVV en in de Sint-Catharijnekerk te verkrijgen is.

Schenking door de familie Fens

Voor de derde keer heeft de familie Fens uit Zwartewaal een toezegging voor een donatie gedaan die inhoudt, dat de ‘Vrienden’ voor het aankoopfonds t.b.v. het museum gedurende vijf jaar elk jaar een bedrag van € 455,- mogen ontvangen. Het bestuur is de familie Fens voor deze gift uiteraard bijzonder dankbaar.

Verdwenen raam Stadhuis

Helaas heeft onze oproep in de vorige ‘Mare’, die zelfs door het Algemeen Dagblad, d.d. 30-7-2009, werd overgenomen, (nog) niet tot het gewenste resultaat geleid.

Uit de streek

Tentoonstellingen

Historisch Museum Den Briel: 22 januari tot 22 april 2010 (data onder voorbehoud): tentoonstelling (Zee-)helden op postzegels.

Publicaties

The history of Brielle in a Nutshell / Die Geschichte von Brielle in Kurzfassung. Vertaling van het vorig jaar verschenen boekje 'De geschiedenis van Brielle in kort bestek'. Gecombineerde Engelse en Duitse uitgave; € 3,50.

Vegter, H.: De Sint Catharijne, een monument van geschiedenis en kunst. Vanaf december als herdruk weer verkrijgbaar, circa € 15,-

Hartmann, B.: De Martelaren van Gorcum; (Oegstgeest 2009). Verzendboekhandel Colomba, € 9,90.

Interessante websites

Cultuurweb Brielle: www.cultuurwebbrielle.nl

Op dit internetadres zijn (bijna) alle activiteiten in Brielle op het gebied van kunst en cultuur te vinden.

Auteursinstructies, advertenties en adressen

Auteursinstructies

Historische artikelen over Brielle en de streek zijn welkom. Gewenste omvang: 1500 tot 2500 woorden. Aanbevolen wordt vooroverleg te plegen met de hoofdredacteur, te bereiken onder: w.delwel@zadkine.nl of telefoon (privé): 0181 462105.

De redactie behoudt zich het recht voor, in overleg met de auteur, artikelen in te korten of te wijzigen.

Advertentietarief

Een pagina per jaar (twee edities): € 90,–

Copyright:

Overname van artikelen uitsluitend met bronvermelding en na verkregen toestemming van de redactie.

Belangrijke telefoonnummers:

Meldpunt Monumentenzorg: tijdens kantooruren:

(0181) 471111 (gemeente Brielle; mevrouw Angelique van Oers)

Meldpunt 'Cultureel Erfgoed': tijdens kantooruren van

dinsdag t/m vrijdag: (0181) 475477 (Hist. Museum Den Briel).

Internet-adressen:

Historisch Museum Den Briel: www.historischmuseumdenbriel.nl

Cultuurweb Brielle: www.cultuurwebbrielle.nl

Musea in Nederland: www.museumserver.nl

Gemeente Brielle: www.brielle.nl

Streekarchief VPR: www.streekarchiefvpr.nl

Vereniging Vrienden van het Historisch Museum Den Briel:

www.vriendenmuseumdenbriel.nl

Elmers Advocaten

Uw specialisten in:

- Letselschade
- Echtscheidingen (ook bemiddeling)
- Alimentatie
- Overige familierechtelijke kwesties
- Arbeidsrecht
- Huurrecht
- Erfrecht
- Incasso

en al uw overige juridische problemen!

Brielle

Kaaistraat 1-3
0181-416200

Vlaardingen

Westlandseweg 260
010-4353066

Elmers
ADVOCATEN

www.elmersadvocaten.nl